

בכלל אלא מה שבפרט, דהיינו שהפרט מפרש את הכלל, שרק הוא ולא יותר, ואפילו דבר הדומה לפרט אינו מתרבה מן הכלל.⁽¹⁰⁵⁾

ואילו ריבוי ומיעוט, המיעוט אינו עוקר לגמרי את הריבוי, אלא ממעטו קצת, שלא הכל בכלל אלא רק מה שנאמר במיעוט וכן כל הדומה לו.⁽¹⁰⁶⁾

ואם כן, בענייני רבנות דרשי כללי ופרטי דהיינו "והומת ותלית" — כלל שכל המומתין נתלין. "כי קללת" — פרט שרק המקלל נתלה.

ואי הוּוּ מקרבי להדדי, אילו היו הכלל והפרט סמוכים זה לזה, היינו דורשים אותו ככלל ופרט ממש, והוי אמרינן: אין בכלל אלא מה שבפרט, הני אין מידי אחרינא לא שרק המקלל בלבד נתלה ולא שום מומת אחר.

אבל השתא, דמרחקי אהדדי, מאחר שהכלל א-10 והפרט רחוקים זה מזה בשני פסוקים, אהני לרבווי עבודת כוכבים דדמי ליה בכל מילי, הועיל הדבר שנרבה גם את העובד עבודה

מעלה שהעוברים ושבים מזכירים תמיד שפלוגי בריך את השם, ולכן צריך לקוברו.

הרי שהתורה מדברת כאן על עבירת מקלל.

ומכאן למדנו: מה מקלל זה שעונשו בסקילה נתלה, אף כל מי שעונשו בסקילה נתלה דברי רבי אליעזר.

והכמים אומרים: כך אנו דורשים — מה מקלל זה שכפר בעיקר אף כל מי שכפר בעיקר נתלה.

ואין לך לרבות אלא העובד עבודה זרה בלבד, ולא את כל חייבי סקילה.

ומבאר הגמרא: במאי קא מיפלגי?

רבנן דרשי כללי ופרטי. בכל מקום שהתורה אומרת קודם בסתם ואחר כך מפרשת, דורשים רבנן במדת כלל ופרט.

רבי אליעזר דריש ריבוי ומיעוטי. הוא דורש זאת במדת ריבוי ומיעוט.

וההבדל ביניהם הוא, שכלל ופרט — אין

הרמב"ם.

105. קשה אם כן למה נכתב הכלל שהרי אינו מועיל כלום?

ויש לומר שאם לא הכלל הייתי מרבה על הפרט עוד דברים בקל וחומר או בבנין אב. לכן בא הכלל לומר שלא נוסף על הפרט בשום מדה ממדות שהתורה נדרשת בהם. ר"ן.

106. רש"י מוסיף שזה גם טעם ההבדל בין כלל ופרט וכלל לבין ריבוי ומיעוט וריבוי. שבכלל

ופרט וכלל אנו מרבים את מה שדומה לפרט, ואילו בריבוי ומיעוט וריבוי אנו מרבים את הכל חוץ מדבר אחד שאנו ממעטים.

משום שבכלל ופרט וכלל שלולי הכלל האחרון היינו אומרים שאין בכלל אלא מה שבפרט. לכן בא הכלל האחרון לרבות גם מה שדומה לפרט ולא יותר.

אבל בריבוי ומיעוט וריבוי שגם לולי הריבוי האחרון היינו מרבים את כל מה שדומה למיעוט, עתה שנכתב ריבוי גם בסוף, הוא בא לרבות את הכל מלבד דבר אחד שאינו דומה בשום דבר

אמר לך: האי "אותו" בא ללמד שתולין אותו כמות שהוא בלא כסותו, (109) ולא למעט את האשה.

ומקשה הגמרא: ורבנן הרי גם הם דורשים "אותו" לענין שיתלה בלא כסותו, וכיצד הם ממעטים מזה גם את האשה?

ומתרצת הגמרא: אין הכי נמי שאי אפשר למעט מ"אותו" את האשה אלא אמר קרא "וכי יהיה באיש הטא משפט מות" משמע דוקא איש ולא אשה.

ומקשה הגמרא: ורבי אליעזר האי "וכי יהיה באיש" מאי דריש ביה?

ומתרצת הגמרא: אמר ריש לקיש: ההוא למעוטי בן סורר ומורה שאף על פי שהוא נהרג בסקילה, בכל זאת הוא אינו נתלה, לפי שאינו בכלל "איש" כמבואר בתחילת פרק בן סורר.

ומקשה הגמרא: והתניא: בן סורר ומורה נסקל ונתלה, דברי רבי אליעזר הרי שרבי אליעזר עצמו אינו ממעט בן סורר ומורה מתליה?

ומתרצת הגמרא: אלא אמר רב נחמן בר יצחק: הפסוק בא להיפך לרבות בן סורר ומורה לתליה. (110)

זרה לתליה משום שהוא דומה לגמרי למקלל, שגם הוא כפר בעיקר כמוהו. (107)

ורבי אליעזר דריש ריבוי ומיעוטי, "והומת ותלית" – רבוי. "כי קללת" – מיעוטי.

ואי הווי מקרבי לחדדי, לא הווי מרבינן אלא עבודת כוכבים דדמי לה בכל מילי. אילו היינו דורשים אותו בריבוי ומיעוטי ממש, היינו אומרים שהמיעוטי בא למעט שלא נרבה מהריבוי אלא רק מה שדומה לגמרי למיעוטי דהיינו עובד עבודה זרה בלבד.

אבל השתא, דמרחקי מהדדי, אהני לרבווי שאר הנסקלין. הואיל והם רחוקים הועיל הדבר לכך שנרבה מהמיעוטי את כל מה שדומה לו ואפילו רק במקצת, כגון כל חייבי סקילה. ואינו ממעט רק מה שאינו דומה לו כלל, כגון שאר מיתות בית דין. (108)

שנינו במשנה: וחכמים אומרים האיש נתלה ואין האשה נתלית.

והוינן בה: מאי טעמייהו דרבנן שהאשה אינה נתלית?

ומתרצת הגמרא: משום דאמר קרא "ותלית אותו" משמע רק אותו ולא אותה שהאשה אינה נתלית.

ורבי אליעזר שסובר שגם האשה נתלית,

למיעוטי.

107. שכלל ופרט המרוחקים הוא כמו כלל ופרט וכלל. ר"ן.

108. שריבוי ומיעוטי כשהם סמוכים הוא כמו כלל ופרט וכלל, וכשהם רחוקים הוא כמו ריבוי ומיעוטי וריבוי. ר"ן.

109. ואף שהוא כבר ערום משעת סקילה, מכל מקום, הייתי אומר שילבישו אותו בשעת תליה שהרי הוא מתבזה יותר כשהוא נתלה ערום. תוס' ד"ה אותו. ורבינו יונה.

110. הקשה התוס' יום טוב: למה צריך קרא לרבות בן סורר ומורה והרי בן סורר ומורה חייב

אנשים למיתה ביום אחד **אלא בשתי מיתות** בית דין שונות, משום שאי אפשר להם לבית דין לעיין היטב בשניהם. **אבל במיתה אחת**, דנין אפילו שנים ביום אחד.

ומקשה הגמרא: **והא מנעשה דשמעון בן שטח דמיתה אחת הואי לכל הנשים, וקא אמרו ליה חכמים לרבי אליעזר דאין דנין**. שאילו היה נוהג שמעון בן שטח רק לפי שורת הדין לא היה דן אותן ביום אחד?

ולכן אומרת הגמרא אחרת:

אלא אי איתמר, הכי איתמר: לא שנו אלא במיתה אחת כעין שתי מיתות שאפילו במיתה אחת אין דנין שנים ביום אחד אם הוא דומה לשתי מיתות.

והיכי דמי באיזה אופן מדובר?

כגון שתי עבירות שונות, ואפילו שניהם הם אותו מיתה, כגון שבת ועבודה זרה ששניהם בסקילה, בכל זאת אין דנין שנים ביום אחד לפי שעל כל עבירה צריך להביא ראיות אחרות, ואי אפשר לעיין כראוי בכל ראייה ולהפוך בזכותו של כל אחד מהנידונים.

אבל במיתה אחת ועבירה אחת דנין שנים ביום אחד.

ודנה הגמרא: **מאי טעמא** כלומר כיצד משמע מהפסוק הזה לרבות בן סורר ומורה? ומתרצת הגמרא: **דאמר קרא "וכי יהיה באיש חטא"** משמע דוקא "איש" ולא בן שבן סורר ומורה אינו נתלה.

וממה שנאמר "חטא" אנו למדין גם כן שאינו נתלה רק **מי שעל חטאו נהרג, יצא בן סורר ומורה שעל שום סופו נהרג** שאינו נהרג על כך שזלל וסבא, אלא משום שהגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה שלאחר שיבזבז את ממון אביו ולא יהיו לו אמצעים כדי שיוכל להמשיך לזלול ולסבוא כהרגלו, הוא יהפוך ללסטים, ולכן אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב.

הוי מיעוט אחר מיעוט.

ומדה היא בתורה ש"ואין מיעוט אחר מיעוט **אלא לרבות**"⁽¹¹¹⁾

ונתרבה בן סורר ומורה לתליה.

שנינו במשנה: **אמר להן רבי אליעזר והלא שמעון בן שטח תלה נשים באשקלון**. אמרו לו שמונים נשים תלה ואין דנין שנים ביום אחד.

אמר רב חסדא: לא שנו שאין דנים שני

111. ביד רמה מבאר את המדה הזאת שהמיעוט השני הוא מיותר ואם אינו ענין למעט תנהו ענין לרבות.

ועוד פירש שהמיעוט השני בא לגלות שכשם שהוא לא בא למעט שהרי כבר למדנו זאת מהמיעוט הראשון, כך המיעוט הראשון אינו בא למעט אלא לדוגמא בעלמא נקטה התורה את האופן הזה, ומאחר וטרח קרא לכותבו בעל

סקילה ורבי אליעזר עצמו סובר שכל הנסקלין נתלין?

והרש"ש מתרץ, שהייתי אומר שאין בן סורר ומורה נתלה לפי שאינו דומה למקלל שנהרג על חטאו וגם כל ימי חייו של אדם הוא יכול לידון במקלל, מה שאין כן בן סורר ומורה שנהרג על שם סופו ואינו יכול להיות בן סורר ומורה אלא בפרק זמן מוגבל עד שיקיף זקן התחתון.

הרגילה של כל בועל בת ישראל, שאם היא ארוסה דינו בסקילה, ואם היא נשואה דינו בחנק.

או שהשנים הם בבת כהן וזוממי זוממיה. שבאו עדים והזימו את העדים הראשונים שחייבו את הבת כהן ובועלה מיתה, ונתחייבו העדים הזוממים את המיתה שהם זממו לבעול ולא את השריפה שזממו לבת כהן, שנאמר "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" ודרשין: לאחיו ולא לאחותו.

ושוב באו עדים אחרים והזימו את העדים המזימים ונשאר הדין כפי העדים הראשונים שהבת כהן ובועלה חייבים מיתה.

נמצא שהיא חייבת שריפה כדינה, ואילו העדים האמצעים שנעשו עכשיו עדים זוממים חייבים את המיתה שזממו לחייב את העדים הראשונים דהיינו מיתת הבעול.⁽¹¹²⁾

תניא: רבי אליעזר בן יעקב אומר: שמעתי

ומעשה דשמעון בן שטח אמנם היתה שם מיתה אחת, אך העבירות היו שונות, משום שישנם סוגי כשפים שונים, כגון אוב וידעוני, שכל אחד הוא עבירה בפני עצמה, ולכן לא היה שמעון בן שטח יכול לדרון אותן ביום אחד לולי שהיה בכך צורך השעה.

מתיב רב אדא בר אהבה על דברי רב חסדא מהא דתניא: אין דנין שנים ביום אחד ואפילו בנואף ונואפת.

והרי נואף ונואפת שניהם הם עבירה אחת ומיתה אחת, ובכל זאת אין דנים את שניהם ביום אחד?

ומתרצת הגמרא: תרגמא רב חסדא: הברייתא מדברת שהשנים הם בבת כהן שזינתה ובועלה.

שהם נידונים בשתי מיתות שונות, היא נידונית בשריפה, ובועלה נידון במיתה

כרחק שבא לרבות.

ועוד פירוש שהמיעוט השני ממעט מהמיעוט הראשון ונמצא שהוא מרבה. וכן יש לפרש גם את "אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט".

העדים הזוממים במיתת הבת כהן אלא במיתה שהיתה ראויה לבעול אילו היה בר עונשין [ובאופן זה הלימוד אינו מ"כאשר זדמם לעשות לאחיו" — ולא לאחותו אלא מ"את אביה היא מחללת" — היא ולא זוממיה]. תוס' שם [ב א ד"ה זוממי.

כתב הר"ן שבת כהן וזוממי זוממיה נקטה הגמרא רק אגב גררא [שבמקום אחר נאמר ביחד עם בת כהן ובועלה] אבל כאן אינו שייך כלל, שהרי שתי עבירות הן, בת כהן עבירת ניאוף וזוממי זוממיה עבירת עדות שקר.

ורבינו יונה מפרש שזו אכן כוונת הגמרא שהם שני עבירות, ולא דוקא נקט בת כהן וזוממי זוממיה אלא אפילו בת ישראל וזוממי זוממיה שהם במיתה אחת מכל מקום, שני עבירות הם.

112. ומה שנקטה הברייתא ואפילו נואף ונואפת משום שמיתת הזוממין בא על ידי מיתת הבעול. ערוך לנר.

לכאורה גם בלי העדים הזוממים יש כאן שתי מיתות בגלל הבעול שנידון במיתה אחרת מהבת כהן ולמה צריך להזכיר בכלל את הזוממים? אלא הוכיחו מזה התוס' במכות שגם כאשר הבעול אינו נידון למיתה, כגון שהוא קטן בן תשע שנים, אף על פי כן אין מענישים את

מרבתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה. מותר לבית דין לתת עונש מלקות ועונש מיתה אף למי שלא נתחייב בכך מן התורה, ולא שיתכוונו לעבור על דברי תורה להעניש סתם את מי שאינו חייב בעונש, אלא כשכוונתם כדי לעשות סייג [גדר] לתורה כשהם רואים שהוא צורך השעה. (113)

ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים, והביאורו לבית דין, וסקלוהו!

לא מפני שהיה ראוי לכך שהרי רכיבה על סוס בשבת אסורה רק משום שבות מדרבנן, ואין בה חיוב סקילה אלא משום שהשעה היתה צריכה לכך שהיו ישראל פרוצים בעבירות משום שהיוונים לחצו עליהם וגזרו עליהם גזירות עד שהמצוות היו בזויות בעיניהם.

שוב היה מעשה באדם אחד שהטיח [בעל] את אשתו תחת עץ התאנה במקום גלוי והביאורו לבית דין והלקוהו.

לא מפני שהיה ראוי לכך, אלא משום שהשעה היתה צריכה לכך לגדור אותם

בצניעות.

מתניתין

כיצד תולין אותו?

משקעין את הקורה בארץ תוקעים עמוד עץ באדמה, והעץ יוצא סמוך לראש העמוד היה יוצא ממנו כמין יתד שעליו היו תולין אותו.

ומקף מקרב את שתי ידיו זו על גב זו וקושרן, ותולה אותו בידיו.

רבי יוסי אומר: הקורה לא היתה משוקעת בארץ אלא היתה מוטת, שעונה על הכותל בראשה האחד, וראשה השני היה מונח על הארץ. ותולה אותו בדרך שהטבחין עושין כמו שהקצבים תולים בהמה לאחר שחיטה.

ומתירין אותו מיד.

ואם לך, אם השאירו אותו תלוי כל הלילה עובר עליו בלא תעשה! (114)

ואגב שאמר בת כהן ובוועלה נקט גם כאן בת כהן. ועוד הביא שיש אומרים שעדים זוממים כיון שדינם נפסק כדין הנידון שזממו להורגו הרי זה נחשב לעבירה אחת.

113. הר"ן מפרש שאין להם לחכמים לחייב מיתה למי שעובר על איסור של דבריהם כדרך תקנה עולמית לפי שזה יהיה כמוסיף על דברי תורה, אלא הכוונה שאפילו להחמיר אין כח לבית דין במקום שהם עוברים על דברי תורה שהתירה במפורש.

114. קשה למה לא אמר שעובר בלא תעשה ועשה שהרי יש גם עשה כמבואר ברמב"ם

113. הר"ן מפרש שאין להם לחכמים לחייב מיתה למי שעובר על איסור של דבריהם כדרך תקנה עולמית לפי שזה יהיה כמוסיף על דברי תורה, אלא שאפשר להם לענוש לפי צורך השעה כשהדור פרוץ.

דעת הט"ז [יורה דעה ק"ז א] שאין כח ביד

ויגע ואומר: ראשי כבד עלי וזרועי כבדה עלי. (116)

כך דורש רבי מאיר את הכתוב "קללת אלהים". ש"קללת" פירושו "קל לית", כלומר, שהשכינה אומרת אני אינני קל, שכבד עלי הצער של אדם מישראל.

אם כן, המקום מצטער על דמנו של רשעים שנשפך, קל וחומר שהוא מצטער על דמנו של צדיקים שנשפך.

וחזרת המשנה לענין הלנת התלוי: **ולא זו בלבד אמרו שהמלין את הנהרג על ידי בית דין עובר בלא תעשה אלא כל המלין את**

שנאמר "לא תלין נבלתו על העץ כי קבר תקברנו ביום ההוא כי קללת אלהים תלוי", כלומר שהבריות אומרות מפני מה זה תלוי?

מפני שבירך את השם! ונמצא שם שמים מתחלל שמזכירים תמיד את דבר הגידוף כלפי שמים, ולכן אמרה תורה שלא להלין אותו כשהוא תלוי אלא לקבורו מיד. (115)

אמר רבי מאיר: בשעה שאדם מצטער שהוא נענש על עוונותיו שכינה, מה לשון אומרת באיזה לשון היא מתאוננת וקובלת על כך?

"קלני מראשי, קלני מזרועי". כאדם שעיף

זה שמת מעונו. והקשה המהרש"א שלפי זה מה הקל וחומר על דמם של צדיקים שהרי הם לא מתו בעונם? כתב התורת חיים שלכך נקט ראש וזרוע לפי שהן מקום הנחת תפילין שגם הקדוש ברוך הוא מניח תפילין כמבואר בגמרא, והענין הוא שכשם שאנחנו מניחים תפילין נגד הלב והמוח כדי שנזכור תמיד באהבתו ויחודו כך הוא יתברך כביכול מניח תפילין במקומות אלו, שיזכור תמיד באהבתנו ושאנחנו עמו עם אחד וכמו שאמרו בגמרא "תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו? מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" ולכן אמר כאן שבזמן שאדם מצטער דהיינו בזמן שישראל או אדם יחידי אינם עושים רצונו של מקום, כביכול מכבידין ומתישין כח של מעלה כאילו אינו יכול להיטיב עמהם, והשכינה קובלת ואומרת "קלני מראשי קלני מזרועי" כלומר מקום הנחת תפילין אשר בהם נזכרים לטובה כשעושיין רצונו של מקום, עתה שאין עושיין רצונו כביכול כאילו ראשו וזרועו כבדין עליו מלהיטיב עמהם.

הלכות סנהדרין [טו ח]: מצות עשה לקבור את כל הרוגי בית דין ביות קבורתן שנאמר "כי קבר תקברנו ביום ההוא"?

ויש לומר שהלאו דלא תלין עובר רק למחרת בבקר כמבואר ברש"י בבא מציעא [רי ב] לגבי הלנת שכר שכיר שאינו עובר רק בבקר מפני שכל לינה שבמקרא לינת לילה הוא, ואילו העשה דקבר תקברנו הוא עובר מיד בסוף היום שנאמר "ביום ההוא" ובכל מקום היום הולך אחר הלילה, ולכן כאן שהמשנה אומרת "ואם לן" דהיינו שעבר כל הלילה שייך לומר רק הלאו שאילו העשה כבר עבר אתמול בסוף היום. ערוך לנר.

115. טעם זה שייך רק במגדף ובעבודה זרה, וניחא למאן דאמר שרק שני אלו נתלין, ולמאן דאמר שכל הנסקלין נתלין יפרש "כי קללת אלקים תלוי" כמו שרבי מאיר מפרש לקמן בעמוד ב "משל לשני אחים". מהרש"א.

116. ובמסכת חגיגה [טו ב] הוסיף רש"י שהשכינה אומרת כבד אני מזרועי שיצרת את

העצמות שלו וקוברין אותן במקומן בקברות אבותיו.

והקרוכים של הנהרג באים ושואלים בשלום הדיינין ובשלום העדים, כלומר, כאילו אומרים, שאין בלבנו עליכם, לפי שדין אמת נתתם!

ולא היו קוברין אותו את הנהרג על ידי בית דין בקברות אבותיו לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק. להם כפרה. (118)

אבל אוננין מותר להם להצטער, לפי שאין אנינות אלא בלב בלבד, ואין בכך משום כבוד למת, ולא תימנע כפרתו בשל כך. (119)

גמרא

תנו רבנן: אילו היה נאמר "וכי יהיה באיש

מתו עובר בלא תעשה ויתבאר בגמרא שדורשים זאת מריבוי הכתוב "קבר תקברנו".

ואם הלינהו את המת לכבודו כגון להביא לו ארון ותרכיכים אינו עובר עליו משום "לא תלין". (117)

ולא היו קוברין אותו את הנהרג על ידי בית דין בקברות אבותיו לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק.

אלא שתי בתי קברות היו מתוקנין לבית דין עבור הנהרגין על ידיהן אחת — לנהרגין בסיף ונחנקין, ואחת — לנמקלין ונשרפין שהן מיתות יותר חמורות, שאין קוברין אפילו רשע חמור אצל רשע קל.

ולאחר שנתעבל הבשר בקבר, כבר נתכפר לו עונו במיתתו ובבזיונו, ואז מלקטין את

להדיא ביד רמה].

וקשה, הרי אם כן היה צריך להיות דינם כפורשים מדרכי הציבור שמבואר ברמב"ם שלא רק שאין מתאבלים עליהם אלא לובשים לבנים ושמחים במיתתם, והרי מבואר במשנה שאוננים עליהם בלב. עיון יעקב.

והרא"ש במועד קטן פרק ג [נט] כתב שהרוגי בית דין הם כמו להכעיס שהרי מתירין בהם והם מתירים עצמם למיתה שאומרים על מנת כן אני עושה ואם לא היו עושים רק לתיאבון למה להם לומר על מנת כן אנו עושים, ולכן אין מתאבלין עליהם שבאבוד רשעים ונה.

119. רש"י. וביד רמה מפרש שהם אוננים ואסורים באכילת קדשים ומעשר שני משום שאין אנינות אלא בלב וכיון שאי אפשר שלא יצטערו בלבן דין הוא שיאסרו בקדשים ומעשר.

117. ובירושלים אין מלינים את המת אפילו לכבודו כמבואר בבבא קמא [פב ב] שהוא אחד מעשרה דברים שנאמרו בירושלים שאין מלינים בה את המת. שיטה מקובצת שם. וראה ספר המפתח על הרמב"ם מהדורת שבתי פונקל הלכות בית הבחירה [ז יד] דיעות נוספות בכיזור החילוק בין ירושלים לשאר מקומות.

118. רש"י. ולא רצה לפרש משום "באבוד רשעים ונה" שכיון שהתודה לפני הריגתו אף שעדיין לא נתכפר לו עד עיכול הבשר או חיבוט הקבר כמבואר בגמרא, מכל מקום, כבר אינו בכלל רשע לענין זה.

אך דעת הרמב"ם בפירוש המשנה שהטעם שאין מתאבלין עליהם משום שעדיין לא נתכפר להם עונם ובכלל רשעים הם ובאבוד רשעים ונה ולא אבלות [על פי התוספות יום טוב. וכן הוא